

Szabad Európa Rádió

1967.

Sulyok Vince :**Északi Tanács-Északi Díj: Johan Borgen**

Hang III:

Az Északi Tanácsnak, a skandináv államok eme pusztán szellemi-erkölcsi hatalommal rendelkező legfelsőbb összefogó szervének, a stockholmi parlamentben február 13-án ült össze az a bizottsága, amely az évenként kiosztásra kerülő Északi Díj sorsa felől ezidén is döntést hozott. Az öt skandináv állam, - Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország – mindegyike két-két íróját jelölhette az ötvenezer dán koronát, azaz hivatalos árfolyam-átszámítással kb. 200-ezer magyar forintot kitevő irodalmi díjra, melyet ezidáig a svéd Eyvind Johnson, Olof Lagercrantz és Gunnar Ekelöf, a finn Väinö Linna, a norvég Tarjei Vesaas és a feröeri William Heinesen kaptak meg. Ez a díj igen fontos szerepet tölt be Észak kulturális és irodalmi életében, s évenkénti kiosztását mindig nagy várakozás előzi meg. Az idei díjra, melyet az április elején összeülő Északi tanács-értekezletén nyújtanak majd át ünnepélyesen a kiválasztott írónak, Izland nem kisebb fiát javasolta, mint a Nobel-díjas és világszerte ismert Halldór Kiljan Laxness, Svédország a Lenin-békedíjjal kitüntetett Arthur Lundkvist, a svéd irodalom hatvan esztendő „enfant terrible”-jét, Dánia pedig a dán modernizmus egyik fiatal vezéralaját, Klaus Rifbjerg. Az Északi Tanács bizottságának választása a nagynevű fönti jelöltek ellenére és ellenében a kiváló norvég novella- és regényíróra, Johan Borgenra esett „Uj novellák” című könyvének megjelenése alkalmából.

Természetesen Johan Borgen sem új és ismeretlen írói név Skandinávián belül, sőt 1950-ben egy nemzetközi pályázaton is első díjat nyert egyik novellája. Az Északi Díjat most, hogy neki ítéltek, remélhetőleg megnövekszik iránta Európa egyéb részein is az érdeklődés. Alkotásai a legteljesebb mértékben rászolgálnak erre.

Johan Borgen 1902-ben született, Oszlóban, melyet akkoriban még Krisztiániának hívtak. Tanulmányai elvégzése után több évtizeden át újságíróskodott, a cikkei, tárcái még ma is gyakran olvashatók az oszlói lapokban. Első könyve 1925-ben jelent meg „A sötétség ellen” címmel. A benne összegyűjtött elbeszélések kedvező fogadtatásra találtak és jó kritikát kaptak, bár többen fölhívták a figyelmet a bennük föllelhető erős hamsuni hatásra. Knut Hamsuntól még hosszú ideig nehezen ment később is az elszakadás, a hamsuni költői világ azonban mindenképpen csak gazdagítólag és termékenyítőleg hatott Borgenra, - s tette ezt még azután is, mikor már saját formanyelvére és kifejezőeszközeire rátalált.

Johan Borgen azonban nemcsak, hogy nem nevezhető Hamsun-epigonnak, hanem ellenkezőleg: igen friss és eredeti író, különösen ami fő kifejezési területét, a novellát illeti. Az elmúlt negyven év során egyre-másra megjelenő elbeszélésgyűjteményei új csúcokra vitték a norvég novella-rást, s az Északi Díj elsősorban ennek a ténynek a dokumentálása és elismerése, - Borgen azonban nemcsak novella terén alkotott időtálló, hanem egyébként is igen sokoldalú irodalmi tevékenységet fejtett ki: a már említett hírlapi tárcái és cikkei mellett számtalan regényt, színművet és tanulmánykötetet is adott ki az évek folyamán, - s egyúttal fontos közéleti-politikai szerepet is játszott, különösen Norvégia német megszállásának éveiben. Célzásokkal, költői allegóriákkal és politikai kétértelműségekkel teli írásai miatt a német Gestapo 1941 szeptemberében letartóztatta és internálótáborba zárta. Később a semleges Svédországba szökött, ahol börtönaplójával és cikkeivel igyekezett a svéd- és világközvéleményt tájékoztatni a fasizmus természetrajzáról.

Irodalmi és közéleti tevékenységében egyaránt a konvenciók és a konformizmus elleni bátor, elszánt lázadás jellemezte mindig Borgent. Az élet szokások és beidegzett tennivalók halmazává válik az évek során előbb vagy utóbb mindannyiunk számára. Elvesziti friss ragyogását és ígéretességét, elszürkülünk a múlt évek, egyforma hétköznapiok történeltségében – így lehetne összefoglalni 1934-ben megjelent „Végeredményben is” című regényének alaphangulatát, amely egyúttal egész irodalmi működése-lázadása mögött is folyton föllelhető.

Központi témája és törekvése az, hogy közelebb férközzön az emberi személyiséghez: hogy magyarázatot találjon az emberi azonosság, önmagával azonosulni-tudás és azonosulni-akarás problémájára. A körénk

gyülő-rakódó gépies szokások akadályoznak meg bennünket leginkább abban, hogy ihazi és tulajdonképpeni énünket kifejezhessük. Zárójelben érdemes itt megjegyeznünk, hogy Ibsentől Borgenig, sőt a mai fiatal norvég írókig mennyire egységesen tipikus vonása a norvég irodalomnak az individuum lehetőségeinek keresése-kutatása, a „valósítsd meg önmagad” szubjektív pusztulátumának vonzása! Borgen szerint az emberi lélek állandóan változó-alakuló valami, s mindegyikünkben több egyéniség több szeélyiség megvalósításának a lehetősége is megvan, melyek a körülmények hatására fejlődnek ki, vagy éppen sorvadnak el bennünk. A gyermekkorban mindegyikünkben kimutathatóak még ezek a lehetőségek. Csak később uralkodik el rajtunk és bennünk a megszokás olyan mértékben, hogy ezzel lehetőségeink felhasználása, énkünk megvalósítása is abbamarad lassacskán. – Az e fajta gondolkozásmód többek között kitűnő és mélyre hatoló gyermeknovellák alkotására tette Borgent igen alkalmassá, melyeknek friss életélményü kis hősei elszántan láznak a felnőttek világának képmutatása, betokosodottsága ellen.

Tévednénk azonban, ha mindebből arra következtetnénk, hogy Johan Borgen valamifajta száraz, filozófágitó író, akinek művei saját monológjaival vannak tele. Ennek éppen az ellenkezője igaz: művei, minden külső írói tálalás és „megmagyarázás” nélkül, párbeszédéből és cselekményleírásokból állanak.

Borgen igen szerencsésen és már nagyon korán talált rá arra az írói formára is, amely a legmaradéktalanabban mutatkozott alkalmasnak mondanivalójának kifejezésére. Ez a műfaj a novella volt, s ennek az évek folyamán olyan mesteri művelőjévé vált, hogy az Északi Díjat is kifejezetten ennek elismeréséül kapta. Novelláiban nagyszerűen ötvözte egybe a dráma, a regény, a vers és az esszé tulajdonjegyeit, s ezzel egyfajta sajátos és saját „borgeni” műfajt teremtett magának, melynek drámaian sűrített, terjedelemben leszűkített-összetömörített keretei egyedülállóan cselekményessé és feszültté tették írásait. Ez a forma egyúttal kitűnően megfelelt annak a célnak is, hogy hőseinek belső lelki életét újszerűen és mélyreszántóan tudja feltárni, s méghozzá írói monológok-magyarázatok betűzdelése nélkül, pusztán a cselekmény sodrásán és hősök párbeszédein keresztül. – Novelláinak eme drámai feszessége és sűrítettsége ellen csak költői hófoku, szép és lírai tájleírások beiktatásával „vét” – írásainak azonban ez is inkább előnyére szolgál, mint hátrányára, amint Knut Hamsun vagy Turgenyev prózájában is történik.



Szabad Európa Rádió

1967.

Sulyok Vince :

Száz éves a „Peer Gynt”

Több szerencses nepnek és irodalomnak akad egy-egy olyan főműve, központi nagy alkotása, mely mágnesez erőpontként sűríti magába az illető irodalom legjellemzőbb vonásait, mintegy összegzi azt, s egyúttal csúcsként fölébe is magaslik, kinő nemzeti ruházatából, általános-emberi érvényt nyer. Divina Coedianak, Hamletnak, Faustnak hívják ezeket a mesterműveket. Boldog irodalmak boldog és ritka pillanatainak szülöttei.

Még ritkábban esik meg, hogy kis nép irodalma hoz létre ilyen alkotást. A norvég irodalom számára 1867 nyara: Ibsen Peer Gyntje jelentette ezt a csodálatos pillanatot. Könyvalakban 1867 novemberében jelent meg a verses dráma Koppenhágában, a kézirat viszont Itáliában készült: Rómában, Ischia szigeten és Sorrentóban, a déli egek nyájassága alatt, a tyrrheni tenger fényözönében. Odamenekült ugyanis csalódottan és elkeseredetten a harmincas éveinek végére ért, de elismerésben oly igen szűkösen részesült drámairól. Eddigi írói útjainak vereségek voltak a mérföldkövei. Egyik darabja a másik után bukott meg Bergen és Krisztília színpadain. A kor irodalmárai közönyösen nézték erőfeszítéseit, nem hittek benne, nem vártak tőle jelentős teljesítményeket. Pedig fiatalkorának, pályakezdésének drámai próbálkozásai után már olyan igazi alkotások is